

Оригинални научни рад
удк: 323.1:141.1
doi: 10.5937/zrffp54-50641

ПУТЕВИ И СТРАНПУТИЦЕ КРИТИЧКЕ РАСНЕ ТЕОРИЈЕ

Борис Р. БРАТИНА¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за филозофију
Косовска Митровица (Србија)

¹ boris.bratina@pr.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-6669-6122>

Примљен: 24. 4. 2024.

Прихваћен: 17. 6. 2024.

ПУТЕВИ И СТРАНПУТИЦЕ КРИТИЧКЕ РАСНЕ ТЕОРИЈЕ²

Кључне речи:
расизам;
раса;
критичка расна
теорија;
еманципација;
антиесенцијализам.

Сажетак. Овај рад читаоца упућује на основе, данас веома утицајне, критичке расне теорије (надаље: КРТ). Аутор то не чини тако што би читаоца напросто упознао са најзначајнијим моментима овог релативно новог учења, већ сваки од тих момената критички разматра. У раду се коментаришу и сви главни утицаји који су допринели формирању ове теорије, почев од марксизма, (пост)структурализма и јуридикчке праксе као извора фактицитета. Према ауторовом мишљењу, постоје бар три основне теоријске поставке овог академско-активистичког покрета: 1) теза о институционализованом расизму у САД од њиховог оснивања до данас; 2) теза о томе да раса није биолошки него културни концепт и, сходно томе, залагање за антиесенцијализам; 3) теза и одлука да се КРТ прошири увођењем у игру мањина (пре свих, сексуалних). Такође, у раду се критички обрађује идеја о извору расизма на основи боје коже, као и одлука покрета да подршку тражи изван круга проблема који су у вези са расизмом. Ово проширење тупи како теоријску оштрицу КРТ тако и њено практично деловање, што је могуће оверити кроз судбине антирасистичких и еманципативних покрета. Напокон, аутор показује комформирање читавог покрета владајућем расном систему.

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација (Уговор бр. 451-03-66/2024-03/200184).

У овом раду критички разматрамо једну нову теорију, која сама себе крсти критичком. Готово је изненађујуће да једна релативно савремена теорија (скоро свега) назива себе критичком у времену кризе и одсуства сваке критике. Могло би се судити о таквој појави са задршком, будући да су заиста критички гласови, у јавности или у теоријском дискурсу, готово сасвим утихнули или су пак потиснути у контролисану маргину. Наступањем социјалне постмодерне скрајнут је и потенцијални критички учинак писања оних писаца који су унутар ње обично сврставани; нешто слично догодило се и са критичком теоријом друштва након 1968. године. У целини, како смо и раније истицали, од 1945. године започело је једно шире кретање и дистрибуција знања, које ми називамо антипросветитељством (Братина, 2021, стр. 1506). Од тада започиње диктирани процес супротног смера, који стаје на пут свакој просвећености, тј. свакој могућности масовног утицаја критике „великог објективног поретка ствари”. Последице овог стања, које се одавно глобално распростраило, очите су не само у образовању већ и у теоријском дискурсу, а посебно када је реч о КРТ (*Critical Race Theory*). Разлог да се овде њоме бавимо лежи у њеном великом, па и непропорционалном, утицају на подручју које означавамо културним западом у ужем смислу.³

КРТ се историјски не конституише око неке посебне научне дисциплине, већ се, пре свега, повезује са правом због тога што све друштвене теорије зависе од бројних и често дубиозних претпоставки, док судска пракса даје чисте и (без)бројне примере законитих и крипто-законитих одлука које су расно неправедне према „црним” или „обојеним” припадницима друштва у САД. Како наводе Делгадо и Стефанчић, „КРТ је одскочио средином 1970-их, када је одређен број адвоката, активиста и учитеља права широм земље мање-више симултано схватио да се зауставља напредак цивилних права из 1960-их и да се ствари поново обрћу”

³ То даље говори о томе да се ради о мисаоном утицају унутар културног круга европског запада, Северне Америке и Аустралије (са Новим Зеландом). Варијанта КРТ, која се развила у Великој Британији, позната је као *Brit. Crit.*

(Delgado & Stefančić, 2006, стр. 2) У том погледу, односно у области онога што обично називају *Critical Legal Studies* (CLS), пресудни допринос и утицај извршио је адвокат, професор и активист Дерик Бел, који сматра да је почетак краја државно-расног система у САД започео 1954. године пресудом у случају *Brown v. Board of Education* (Bell, 1980, стр. 518). Заиста, правни систем САД и његово вишевековно делање, својом неправдом, код свакога мора изазвати критичку свест када је реч о расним односима у тој земљи. Према Беловом мишљењу, „реалност је да црнци и даље пате од диспропорционално већих нивоа сиромаштва, незапослености и недовољног здравства, за разлику од других етничких популација у САД” (Bell, 1992, стр. 370). У развоју КРТ с почетка њеног формирања готово једнаку улогу играо је његов сарадник и адвокат (касније и професор) Кимберли Креншо. Потоњи теоретичари КРТ почињу током седамдесетих и осамдесетих година XX века, али и током наредних деценија, да прикључују овој мисаоној струји и друге области попут социологије, антропологије, сексологије, па и филозофије у мањој мери. Време у коме живимо, вероватно и КРТ као његов израз на западу, бележи пик своје „научне делатности”, пошто је као и у другим областима тзв. *underground* постао тзв. *mainstream*. Прикључивањем „научника” из других области, КРТ добија своје ако не наводно утемељење, онда ширину подршке међу *colored people* и истовремено фокус на неке од проблема који представљају последице пракси окциденталних друштава.

Чињеница је, уз све сумње у погледу тога шта је тај чин у чињеници (*fact*→*act*), да је распрострањеност КРТ започела кроз универзитете, иако се касније проширила и на неке мислиоце из Латинске Америке и Кариба. То се највећим делом одиграло међу не-белим наставницима у САД, који су своја размишљања ширили најпре међу својим не-белим колегама и студентима. Одатле се „учење” ширило према масама и нарочито активистима – активизам је саставни део друштвеног дејства КРТ. Креншо, сумирајући развој од *Brown v. System of Education*, сматра како је „слепоћа за боју коже (*colorblindness*) прихваћена од стране левонагинућих теоретичара и активиста” (Crenshaw, 2019, стр. 53). Ипак, утицај који данас КРТ има унутар западних друштава не може се објаснити тек успешним организованим и медијским дејством самог покрета, у који је овај ангажман прерастао. Тај утицај досеже све поре дотичних друштава и жели да постане глобално стање ствари, о чему ћемо писати нешто касније.

Постоји неколико главних тврдњи које сачињавају теоријски основ КРТ. Међу њима, најпродуктивнија и социјално најутемељенија свакако је теза да је расизам системски уграђен у функционисање САД. Дејнвид (Ida Danewid) чак заступа становиште „да је капитализам одувек био расни капитализам” (Danewid, 2020, стр. 291). Ова теза је емпиријски несумњиво најпоткрепљенија анализом судске праксе у великом низу деценија.

Такође, ту се прикључују бројне анализе текста конституције САД и њених амандмана, као и критика самих законских одредби, доминације „белих” порота у случајевима који се односе на не-беле и утицаја судија на пороте, уколико не желе да донесу „правилну” одлуку, конкретних „случајева” итд. Листа практичних злоупотреба и формалних подметања није прегледна, упозоравали су припадници КРТ. Основна теза је, без сумње, тачна. Она је заправо до те мере тачна да се њена негација чини немогућом, чак и када се паушално посматра деоба правде у САД. Ипак, уз сву очигледност расистичке праксе (почев од закона о сегрегацији) из перспективе „белих” не недостаје дрскости да овакав увид постане опште место проблема који тражи своје исходиште.

Доиста, извесност тезе о фундаменталној расној неправди (од њиховог настанка до данас) скоро да не оставља место даљој дискусији. Ипак, разумевање расизма као утемељујућег геста запада, од стране заступника КРТ, пати од једног важног недостатка. Тај недостајући увид јесте сушта истина да припадници КРТ нису дошли до појма расизма тј. расизма као расизма. О томе најбоље сведочи основни став КРТ да расизам, та елементарна култура Европе и европеизованих колонија (па у том смислу и САД) свој расизам заснива на последицама које происходе из боје коже појединца. То је темељна заблуда заснована на тотализацији сопствене судбине као односу према не-белима. Заблуда је због тога што, у најмању руку, из чињеница историјског догађања, то није нужно и зато промашује своју мету. Отуда готово трагично следи, пошто се инсистира на подели „бело/не-бело”, самосубјективација, односно управо првенство „белог” у односу на које се све пореди и што, на тај начин, оверава то своје примућство. Ова последица није само осведочење о упадању у замку апсолутизације бинарности (што је општи утицај електронике) већ она са собом носи дуготрајни осећај инфериорности/(псеудо)супериорности, који се допире дискурзивно до свести: у ширем смислу ово важи за обе стране поларитета.

У одређењу појма расизма, с друге стране, ова биполарност, постављена на нивоу разлике у боји коже, наводи на пристајање уз историјске нетачности. Другим речима, историјски расизам није настао на разлици у пигменту. Он је још од раног средњег века настао од стране Немаца⁴ према Словенима. Ту је одбрамбени мотив некога називао безумним, за разлику од оних који „слове”, тј. говоре умно. Зато се не може ваљана аналогија направити са старом Грчком. Они су, удивљавајући се себи, све не-Грке називали варварима, док су Словени то примењивали само

⁴ Овде употребљавамо назив Немци зато што је реч Герман латинског порекла (*germ* – семе, зрно, раса, сој, расејани сродници итд. Одговара му старогрчко *σποροι*). Узгред, ниједан народ или раса на свету не би себи дао име којим га назива други народ.

на однос са Немцима (како их све словенске нације називају), дакле, не мислећи на Чуде, Фине, Монголе или друге народе. Зато Словени нису расисти попут Немаца (и иних Дојч (*Deutsch-*) народа) или попут Грка (који су шовинисти), него су само Немци свих боја такви какви јесу – неми и неразумљиви. Ниједан лингвиста, нити читава индоевропеистика, не може објаснити такву језичку разлику каква постоји између блиских раса Словена и Немаца (свих сојева). Ипак, та разлика је непорецива. Много је више словенских веза са тзв. праиндоевропским (читај санскртом) него у немачком језику, иако су Немци (Боп, браћа Грим, а потом и Хердер) то и тада приметили (међу тим романтичарима био је утицајни Словен Јосиф Павле Шафарик, изворни припадник школе која је поставила и испоставила индогерманство, док у XX веку, са сто година закашњења, Французи то крсте индоевропејством). На истом фону, попут Латина (Римљана) који од прасловенског *Serb* праве *servus* (слуга), Немци и сродници ини њима од поносног назива Словен (означавајући онога ко умно говори) творе реч за роба (нем. *Slav*, енгл. *Slave*, гр. и лат. *eschlave*, порт. *Eschrave*), а означитељ *Sloven*, у енглеском језику задобија значења попут „прљав”, „аљкав” и сл. Имајући ово у виду, потребно је запитати се о чему се ради у односу немачке расе према словенској. Не постоји ваљано логичко мишљење које овај однос не би означило као расизам.

У конкретном примеру, том месту свог рођења, овај изворни расизам није се током историје до данас променио нити нестао. Њему је тек касније, углавном почев од колонијалног доба, придодат елемент пигмента коже, с тим да никоме од „цивилованих народа” старе Европе или Северне Америке није сметало да се при томе буде расист и према Словенима, чији је пигмент практично исти као немачким колонизаторима. Њихов став о „нижим расама” и „подљудима”, који је тек ублажен став о томе да се о људима не ради кад је реч о Словенима, никада се није мењао, и то још из периода пре владавине Карла Великог па до Хитлера и савремених западних политичких гарнитура/марионета. Аргументација на ову тему заправо је бескрајна, било да се ради о историјском догађању, науци, уметности или филозофији.⁵ Ову чињеницу морали би имати у виду припадници КРТ, како не би остајали у заблудама које још увек очито гаје, а које проистичу из популарног схватања да се расизам заснива на боји коже. Доследно антирасистички став престао би то да буде чим га поставимо на ниво одлучујуће разлике „бело/не-бело”, јер би тада Словени спадали међу „беле” (и тако били за КРТ исто што и белци који су им заиста историјски дужни) или би пак остали без „боје” и тако остали невидљиви за објективне сапатнике. Штавише, ако бисмо издвајали неку појединачну

⁵ Нешто више о филозофском и историјском смислу расизма може се видети у Братина, 2021.

карактеристику на којој се оснива комплекс-расизам, тада је, чини се јасним, поље језика меродавније.

И када је реч о конститутивном значају језика за коју год мисао, треба рећи да су правници, као и разни други КРТ припадници академије, изванредан отпор пружили (мада је резултат био слаб) у борби против коришћења тзв. „расно неутралног говора”. Наравно, овакав говор промовисао је сам (судски) систем, али је он у КРТ раскринкан као говор који, управо промовише расну доминацију, прикривајући је испостављеном фразеологијом. То се види и у уметности (нарочито у филму), али у јурисдичкој пракси овакав говор утицао је на, рецимо, паритет поротника код суђења обојеним, или у погледу ауторитета судија (обично белаца) који, кријући се иза терминологије, често изричу много веће казне за иста дела „обојенима” него „избледелима”. Ова борба припадника КРТ вредна је похвале, јер пружа огромну масу фактицитета који потврђују основну тезу о институционалној инсталацији расизма. Једна од интересантних расправи која се отворила је о расизму унутар науке. Степан (Nancy Leys Stepan) и Гилман (Sander Gilman) концентришу се на период институционализације науке у периоду од 1870. до 1920. године, разматрајући „централно место научног расизма у Западној интелектуалној традицији и одсуство одрживе критике научног расизма из саме науке” (Stepan & Gilman, 1993, стр. 170). Наравно, сам покрет ове академске хоботнице унутар себе је лавирао између струја са жељом за радикалним тежњом за ослобођење од ропства, на пример у облику негатива расног система, и оних који су заступали нешто побољшани *status quo*. Ипак, што се образовања тиче, Хартлеп (Nicholas Daniel Hartlep) лепо закључује како је „потребно и оправдано објавити да образовни миље за црна и браон лица мора бити радикално побољшан. Ово радикално побољшање биће могуће кроз критичко истраживање” (Hartlep, 2009, стр. 4).

До сада смо се начелно сложили са представницима КРТ да је расизам одавно системски инсталиран не само у САД него и у земљама западне Европе, с тим да смо изложили приговор да се расизам у самом себи не заснива на односу према боји коже. Такође, можемо се усагласити са Бонила-Силвом (Eduardo Bonilla-Silva) како се „расизам види као нешто што друштва имају данас захваљујући њиховим гресима из прошлости (ропство, колонизација, геноцид...)” (Bonilla-Silva, 2015, стр. 76). Будући да се расизам испољавао у разним деловима света, он може историјски напустити сцену само уколико се у борбу против њега буду укључили сви народи света. За нас је овде, међутим, једнако важна и друга основна теза КРТ, а то је став да „раса” није биолошки већ културни концепт. Већ на први поглед, оваква теза не може се прихватити без одређеног подозрења. На каквом спознајном темељу се уопште може одустати од тога да је раса нешто што је бар делом природно, ако већ не доминантно? Ми не

аргументујемо да је биће расе у великој мери културно обликовано, већ тврдимо да се то не може апсолутизовати. Зато овакву тезу не схватамо као дословну тврдњу, већ, пре свега, као емфазу која жели да избегне сваки биологизам, пошто су већ језик биологије, њена терминологија и методи расистички. Узимање оваквог схватања, као у КРТ, што је преузимање на дослован начин, аутоматски води ка прихватању становишта антиесенцијализма.

Сви аутори, или макар већина, сагласни су са везама и утицајем на КРТ постструктуралистичких аутора, али и читаве постмодерне мисаоне струје, која долази из различитих области. Без обзира на то, сматрамо да је прихватање постмодерне *en bloc*, или догматски избор неких њених ставова, неприхватљиво. На пример, чувена Лиотарова (Jean Francois Liotar) фраза о „крају великих прича” које су изгубиле своју „веродостојност” (Лиотар, 1988, стр. 62), морала би за ауторе КРТ бити неприхватљива, јер ако расна еманципација не представља „велику причу”, тада за њено остварење не би ни било заинтересованих; красила би је равнодушност која краси све окциденталне белце. Зато је много прихватљивији методски став структурализма, пречишћеног у лингвистици и постструктуралној филозофији, који измиче свако тле ставу да постоје само „тела и језици” (Badiou, 2009, стр. 1). Тај став критикује и Бадју (Alain Badiou), јер тела више доктринарно нема, пошто је оно апстраховано и сведено на језик.⁶ Отуда антиесенцијализам, који краси КРТ, не бива критичко-теоријски разматран него догматски прихваћен, јер избегава унапред задате суштине које је расистички систем продуковао у складу са класно-расним поретком разлике (Братина, 2021). Овде се ради о нетеоријском покушају да се избегне временом поунутрена улога „доброг Црнца” (Мајкл Џексон, Мајкл Џордан, Барак Обама), при чему су Африканци, али и сви који су се сусрели са западном надрасом не-људи. Ова особина виђа се и код нас, чак након више од 200 година од ослобођења од „турског ропства” и позната је као „рајински менталитет”. Ипак, маневар са прихватањем антиесенцијализма носи све оне грешке које, држећи тај став, носи сам (пост)структурализам. Сада би, дакле, антиесенцијалистички став требало да еманципује оне подложне расистичком систему, психички их учини независним од њега и тада спремним за ангажман. Он то сасвим сигурно у мањој мери и чини, али само код већ образованих, и то не код свих, као и код оних запалих у аудио-визуелни свет који савремени систем емитује. Као и обично, оно што се избаци на врата врати се кроз прозор: избегавањем неприхватљивих суштина, избацује се суштина уопште, и то не само као расистичка сврха и

⁶ Само још аналитичка филозофија од ове, свакако упрошћавајуће догме, тј. она која влада духовним простором у коме КРТ интервенише. Мисаони став да постоје само „тела и језици” временом је постао недовољан, непрецизан и неспособан за објашњавање.

смисао него као свака сврха и смисао појединачног и колективног живота. Сама бит суштине, осим тога, јесте да је она нешто једно и да је то једно (οὐσίά) и осим психе, пре свега, тело, а тело има дистинктивне знаке који подлежу туђој перцепцији. И у физичкој рецепцији, као и у симболичкој (која је де физичку), доја коже је само доја коже, а ментална еманципација од ропског менталитета је нешто сасвим друго.

Неправедно би било рећи да, иначе, већином „обојени”, представници КРТ одбацују своју различитост према експонентима и уживаоцима расног система и да нису поносни на себе, своју доју, па и мученичку судбину. Они антиесенцијализму у теоријском смислу ништа не би морали да дугују. Одсуство сврха не недостаје њима него расистичком систему, који их је на појединачном плану сасвим изгубио, а колективни план запада мора да се одрекне своје једине сврхе – владања светом. Суштина постоји – сви људи су људи јер имају симболички језик, а не зато што припадају расистичком соју. Није добро убити човека, а не као код WASP, где то (као и код Хитлера) има пуно прагматистичко оправдање (сврха: *Lebensraum*). Човек је сврха за себе, а не крвно класификовано крвно зрнце расног поретка, и њега не треба сужавати, за разлику од оних који као Хегел мисле да се нису ослободили од ропства, колико помоћу ропства, зло није принцип као у расизму него је увек потчињено добру, итд. Прошлост јесте *a priori* инертивна, али није судбина, тј. није таква да се не може превазићи и да се не могу отворити чак супротне перспективе у слободи самоодређења. Али, „не-бели” никада не морају постати „бели”, како расни систем хоће да постави идеал, било естетске (а то је хермафродит) или спознајне природе (што је компјутер).

Све ове теоријске недоречености захтевају своје споамоосвешћење. Међутим, имајући у виду да говоримо о претежно активистичком (у времену од *Black Panthers*-а до *BLM*), а мање о теоријском покрету, видимо да је КРТ подршку за себе тражила у проширењу ангажмана. Наиме, КРТ укључује у своје напоре хетерогене интересе многобројних мањина. Ми сматрамо да је то велика грешка и последица недовољног теоријског разматрања. Зато се, према нашем мишљењу, таквим потезом разводњавају изворни циљеви овог важног покрета на западу, који самим тим бивају компромитовани. Прихватање тзв. мањина у окриље покрета заправо је апстракција. Феминизам из срца расне теорије је ту као нови основ теорије и ангажмана, али са много мање присутним пропуштањем у окриље (па и вођство) покрета представника реакционарног и либералистичког LGBTQ+ покрета. То је у целини погрешан потез КРТ зато што они који подлежу расистичком систему разлике немају исте (ни сличне) циљеве као КРТ. Давно се Фројд (Sigmund Freud) питао због чега се ти људи инверзне сексуалности осећају тако посебним. Разлог је у томе што су они директна и владајућа последица расног система на коме перзистирају. Лаж је да су

икада били прогањани. Енглески краљ Едвард II, на пример, почетком XIII века умире за својим љубавником. Од пре XVII века у Енглеској, Холандији и Немачкој није било срамота да се кућни буџет допуњује женском проституцијом, а травестија је у Енглеској током XVIII века међу имућнијима била права страст, или педофилија и зоофилија, које данас траже своје мањинско право кроз све медије. По „забрањености” жеље видно је где се подршка тражи, али то је директно тражење подршке од расног непријатеља. Нису сексуалне аномалије (које нису више од разних израза нарцистичке неурозе) оно што је против расног система, него су управо његов израз. Другим речима, осим либерално-расистички неокаљаног лезбејства, све друге сексуалне девијације представљају чист израз (девијантног по себи) расистичког поретка – зато се њима не треба стварати ослободилачки фронт, јер су управо они привилеговани.⁷ Јасно је, према томе, да се од генуиних псеудодевијација расног система не може очекивати подршка него апологија система који влада у САД и ЕУ. Овакви покрети, нарочито код хомосексуалаца, нису ништа друго до апологија расистичког система.

Ипак, КРТ као да то не схвата, или као да је издата „њихова ствар” због омасовљене подршке. Но, та подршка није искрена нити либертерска, па делује разорно на сваки покушај расне еманципације. Пример последице јесте (финансијска) издаја вођа самог BLM, при чему Сакамото и др. (Arthur Sakamoto, Li Hsu, Mary Jalufka) сматрају како „повећан фокус пробијању у сектору закона о цивилним правима само неће значајно смањити сиромаштво” (Sakamoto et al., 2022, стр. 265). Правни покрет показује се као недовољан, будући да су потребне револуционарније методе. Чак и аутори који сматрају да је дошло до напретка на пољу права, попут Аје Мартинез (Аја Martinez), често закључују како, „док су покрети за цивилна права размонтирали расизам *de jure*, расизам системских и институционалних предрасуда, дискриминације и неједнакости остају и врло много обавештавају о животној реалности за ’обојене’ људе у САД” (Martinez, 2014, стр. 13).

Сексуалне мањине имале су посебну улогу у рушењу демократски изабраних влада током тзв. обојених револуција, а у ствари „превентивних контрареволуција” у земљама изван НАТО. НАТО је оличење педерастичке и та педерастичке у њему је типичан израз „западног белог мушкарца”, који је пао у сексуалну немоћ, па чак и када је напустио хетеросексуалност не може без „надоместака” (Дерида, 1976, стр. 189) и насиља. Овде би се могло додати опште насиље у главама „белих хришћанских мушкараца” кад су у питању сексуални односи (што доступна порнографија неумољиво доказује), као и пасивна импотенција која произлази из жеље за доминацијом

⁷ Треба подсетити да је Светско првенство у фудбалу, одржано у САД 1994. године, било другоразредни медијски догађај за америчке телевизије, јер се у исто време, на истом терену, одржавала LGBTQ+ олимпијада.

која је у чисто сексуалном смислу већ дубока прошлост. Отуда, када дотична жеља није задовољена, као ни жена, долази до мржње и жеље за уништењем објекта. Како онда то могу бити подржаваоци КРТ теорије, слободарства и борци за општа права људи? Не, они су увек на страни расног система и тако сексуално обогаћени, штавише, тим пре ако им је убиство објекта важније/драже од његовог задовољства – као у сличним случајевима; продати супротност онога што је добро, лепо и праведно – а грубост и одсуство милосрђа – не само да нема везе са сексом, него кроз сексуалну функцију с мржњом решава проблем сопствене потенције у сваком смислу. Једном речју, тражећи подршку у оваквим „мањинама”, КРТ склапа уговор са ђаволом. Најшире посматрано, овакав став наде сличан је Прудоновом ставу да ће богати постати добри и да ће своје богатство поделити са сиромашнима. Како би била ослобађајућа, КРТ се мора ослободити сличних утицаја. Никакви трансцендери неће се борити за расну равноправност, нити бројни хијазми могу побољшати свет расизма. Ултимативно, треба се ослободити империјалних деоба на тзв. цендере (*gender* – изумитељ Џудит Батлер (Judith Butler)) (Butler, 1990, стр. 9), јер су силне конструкције искључиво концентрисане на овековечење система расне, полне и класне доминације.

Напокон, КРТ се непрекидно исказује својим марксистичким извором. То је лажно представљање. То је тако зато што већ стотинак година уназад марксизам у својој револуционарној димензији бива разводњен, било у САД, ГБ или ЕУ. У САД марксизам није пролазио ни код КПСАД чији је шеф на Стаљиново питање „Где је та револуција у САД?” одговорио да је класно питање у САД много боље решено него у Европи и да је револуција непотребна. Марксизам је у САД кастриран у својој револуционарној димензији код свих тумача (од Чарлса Тејлора (Charles Taylor) наовамо), и то није дошло само отуда него у највећој мери из западне Европе. У том издајничком европском маневру према радницима/запосленима, измишљајући тзв. еврокомунизам, нарочиту улогу имали су Сантијаго Кариљо (Santiago Carillo), шеф шпанских комуниста, Енрике Берлинггер (Enrique Berlinguer), шеф италијанских комуниста, и Франсоа Митеран (Francois Mitterrand) у Француској без суверенитета. То је у САД било право олакшање. Постструктуралисти нису више наступали на универзитетима чији је фокус на књижевности него су добили пуну пажњу, а Славој Жижек „нежно” је објаснио Ричарду Рортију (Richard Rorty) шта то Лакан (Jacques Lacan) мисли.⁸ Друго, класни момент у КРТ није издржао него се протегаво на подршку, тако рећи, свих мањина које не

⁸ Овде треба имати у виду да су бројни постмодернисти и постструктуралисти пре „новог” ангажмана били бивши, догматски, марксистички, који су тражили ново место самопоптверде.

подржавају искрено смену расне парадигме у окциденталној култури. Кол (Mike Cole) сматра како је „постмодерна, као и КРТ, све у свему изгубила свој специфичан правац за покретање човечанства у напред и стога није више имуна на критике природе њених решења” (Cole, 2017, стр. 14). Он је на тај начин изгубио свој значај и, што је најбитније, револуционарну суштину Марксове теорије, која заиста није рачунала са расним моментом, или се сама расистички њему удварала (видети Ман. Ком. пар.), разликујући „цивилизоване” грађане „старе Европе” (за које је комунизам требало да буде будућност) и „варваре” и „полуварваре” за које историјске улоге нема, осим да Немачкој раси као радна снага допринесе на увођењу комунизма и револуцији.⁹ Речју, *марксизам* се у САД и Великој Британији ипак прилагодио либерализму и отуда систему не прети никаква опасност од овакве интерпретације. Зато ангажман КРТ не води никаквој једнакости (*equality*), а марксизам се унутар ње користи једино као кринка у духу расног Холивуда, без могућности актуализације. Револуција на западу, па и свака еволуција, одавно су „отказане” (*cancelled*).

После свега видимо да су *cancel culture* и тзв. *voke culture* највећи израз свих побуна, зарад наводно ма чега, у САД. Међутим, реч је само о преузимању приче и њеном преобликовању у *west side story* и све циљеве колективног запада. Циљ КРТ сасвим је измењен овим интервенцијама система и показао је да није способан за било какву алтернативу расистичком систему. Зато су припадници КРТ потражили уточиште унутар система, колаборирајући у оквирима *cancel* и *voke* културе, које не дозвољавају критички став. Постављање ове теорије као интегрисане у систем, чиме је она и прихваћена, данас води томе да се она, са интернализаним теоријама система, показује као оружје запада према не-западу, али и унутар датог подручја на класном, расном и полном нивоу. Видели смо шта је мотив КРТ за бригу о свим мањинама, али улазак на велику арену имао је своју цену, која је висока. Статус „обојених” није значајно унапређен за све време рада КРТ. „Улицама тече крв”, док сексуалне мањине говоре о педагогији. Са исте стране, дакле, долазе и позиви на расну једнакост као када се деци од дванаест година дају инјекције за застој полног развоја, како би им се дало времена да „размисле” о свом будућем полном идентитету.¹⁰ Ова, условно говорећи, теоријска жртва коштала је толико да је

⁹ И Енгелс пише да уништење Русије није толико важно „за Немачку” колико „за револуцију”. Другим речима, доношење правде у свету није ничија осим немачка ствар. Зато је расизам преживео комунизам, јер је био у складу са Хегеловом расном теоријом историје (ако нађемо место), која је и код класика остала на снази.

¹⁰ И док деца „размисле”, пубертет је већ прошао, а она безгрешно и неумољиво постају сексуално и ментално девијантна. Овај пример само је једна илустрација утицаја сада разблажене КРТ. Примери су у стварности безбројни или је стварност, ако се тако може рећи, „премрежена” камуфлираним дејствима системских интереса.

за саму теорију престала да буде важна КРТ (и пракса). На крају, надамо се да смо оправдали наслов овог текста, тј. да се, када је реч о КРТ, заиста ради о слабој теорији високог утицаја.

Литература

- Братина, Б. (2021). Постистина – нова стара лаж. *Социолошки истраживања*, 55 (4), 1505–1525. <https://doi.org/10.5937/socpreg55-34726>
- Дерида, Ж. (1976). *О ирамајологији*. Сарајево: ИП „Веселин Маслеша”.
- Лиотар, Ж. (1988). *Постмодерно стање*. Нови Сад: „Братство Јединство”.
- Badiou, A. (2009). *Logic of Worlds*. London – New York: Continuum.
- Bell, D. (1980). Brown v. board of education and the interest-convergence dilemma. *Harvard Law Review*, 93(3), 518–533.
- Bell, D. (1992). Racial realism. *Connecticut Law Review*, 24(2), 363–379.
- Bonilla-Silva, E. (2015). More than prejudice: Restatement, reflections, and new directions in critical race theory. *Sociology of Race and Ethnicity*, 1(1), 75–89.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble*. London: Routledge, Chapman & Hall.
- Cole, M. (2017). *New Developments in Critical Race Theory and Education*. New York: The Palgrave Macmillan.
- Crenshaw, K. W. (2019). Unmasking colorblindness in the law: Lessons from the formation of critical race theory. In: K. W. Crenshaw, L. C. Harris, D. M. HoSang, & G. Lipsitz (Eds.), *Seeing Race Again: Countering Colorblindness Across the Disciplines* (pp. 52–84). Oakland, California: University of California Press.
- Danewid, I. (2020). The fire this time: Grenfell, racial capitalism, and the urbanisation of empire. *European Journal of International Relations*, 26(1), 289–313.
- Delgado, R., & Stefančić, J. (2006). From Critical Race Theory: An Introduction. Retrieved August 4, 2022, from: https://jordaninstituteoffamilies.org/wp-content/uploads/2020/04/Delgado_and_Stefancic_on_Critical_Race_Theory.pdf
- Hartlep, N. D. (2009). Critical Race Theory: An Examination of Its Past, Present and Future Implications. Retrieved August 12, 2022, from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED506735.pdf>
- Martinez, A. (2014). Critical race theory: Its origins, history, and importance to the discourses and rhetorics of race. *Frame*, 27, 9–27.
- Sakamoto, A., Hsu, I., & Jalufka, M. (2022). Comparing the effect of class origin versus race in the integrational transmission of poverty. *Social Science*, 11, 257–267.
- Stepan, N., & Gilman, S. (1993). Appropriating the idioms of science: The rejection of scientific racism. In: S. Harding (Ed.), *The “Racial” Economy of Science: Toward a Democratic Future* (pp. 170–193). Bloomington: Indiana University Press.

Boris R. BRATINA

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Philosophy

Kosovska Mitrovica (Serbia)

Paths and Dead Ends of Critical Race Theory

Summary

This paper introduces the reader to the fundamentals of Critical Race Theory, which is highly influential today. The author accomplishes this not only by simply introducing the reader to the most important aspects of this relatively new teaching but also by examining each of them critically. Throughout his presentation, the author discusses all of the major influences on the development of this theory, starting with Marxism, (post)structuralism, and legal practice as a source of facticity. According to him, this academic-activist movement has at least three basic theoretical propositions: 1) the thesis about institutionalized racism in the United States from its founding to the present, 2) the thesis that race is not a biological but a cultural concept and, accordingly, the advocacy of anti-essentialism, and 3) thesis and decision to expand Critical Race Theory by introducing minorities (most notably, sexual minorities) into the game. The paper critically examines the idea that racism stems from skin colour, as well as the movement's decision to seek support outside the circle of racism-related problems. This expansion blunts both CRT's theoretical edge and its practical application, as evidenced by the fate of anti-racist and emancipatory movements. Finally, the author demonstrates how the entire movement conforms to the ruling racial system.

Keywords: racism; race; Critical Race Theory; emancipation; anti-essentialism.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауѳорсѳво-некомерѳијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).